

De huwelijken van Hendrik III van Cuyck, heer van Cuijk en Grave (1233 – 1254)

Meer vragen dan antwoorden ...

VÉRONIQUE LAMBERT & CAROLINE GRÄFIN VON ARCO – ZINNEBERG

Inleiding

In zijn studie over de heren van Cuijk merkt Coldewey op dat Hendrik III van Cuyck, ridder, heer van Cuijk en Grave, heer van Merum en half Asten, een onopvallend figuur moet zijn geweest. Hij komt slechts in weinig documenten voor en dan nog voornamelijk in oorkonden die persoonlijke zaken betreffen.¹ In tegenstelling tot zijn voorgangers zijn er geen sporen dat hij optrad voor de hertog van Brabant. In de lijst van deelnemers aan een toernooi in Compiègne in 1238 wordt hij wel vermeld bij de ridders uit Brabant.² Hendrik III verschijnt ook enkele keren in oorkonden van de Rooms-Koning en de graven van Holland, Gelre en Kleef.³

Terwijl bij Wap de echtgenote van Hendrik III van Cuyck anoniem blijft, schuift Coldewey de volgende hypothese over de huwelijken naar voor.⁴ Hendrik zou rond 1220 gehuwd zijn met een dochter van Jan, heer van Putten, en Aleydis van Altena. Uit dat huwelijk werden vijf kinderen geboren, waaronder ook zijn opvolger Jan I van Cuyck. Rond 1230-1240 zou Hendrik dan getrouwd zijn met Aleydis, erfdochter van van de heerlijkheid Boxtel uit het geslacht van Randerode. Uit dat tweede huwelijk zouden twee zonen geboren zijn.

Putten?

---

¹ J.A. COLDEWEIJ, *De Heren van Kuyc 1096-1400* (Leiden, 1982), p. 55.

² Hij wordt er *Le Seigneur de Kuelz* genoemd; Dat het wel degelijk om Hendrik van Cuyck gaat, blijkt uit de beschrijving van zijn wapenschild: *D'or à 2 fasces de gueules à 8 merles de gueules en orle, 3 en chef, 2 en flanc et 3 en pointe. Haneau couronné au camail d'or. Cimier: 2 cornes de vair.* A. DE BEHAUD, 'La noblesse hennuyère au tournoi de Compiègne, de 1238', in: *Annales du Cercle Archéologique de Mons*, 22 (1890), p. 93. Zie ook het zogenaamde *Wapenboek Beyerens* van omstreeks 1400 (www.kb.nl/bladerboek/wapenboek/browse/page_007v.html).

³ J.A. COLDEWEIJ, *De Heren van Kuyc*, pp. 55-56.

⁴ J.J.F. WAP, *Geschiedenis van het Land en der Heeren van Cuyk* (Utrecht, 1858). J.A. COLDEWEIJ, *De Heren van Kuyc*, p. 55.

Als argumenten voor een huwelijk met een dochter van Putten noemt Coldewey het bezit van tienden te Katendrecht (dat toen tot het gebied van Putten behoorde) en een verandering in de voornaamgeving (met Jan I van Cuyck, zoon van Hendrik III, duikt de voornaam Jan voor het eerst bij de heren van Cuik op).

De aanwezigheid van telgen uit de geslachten Horn en Altena in de getuigenlijsten van de oorkonden van Hendrik III zou ook via dit huwelijk te verklaren zijn.

Katendrecht behoorde inderdaad zeker sinds 1199 tot het bezit van de heren van Putten. Het document waar Coldewey naar verwijst om zijn bewering te staven dateert uit 1311: Jan II van Cuyck beleent Nicolaas van Putten met tienden en goederen binnen Katendrecht, die vroeger door Jacob van Mirlaer (schoonbroer van Jan) in leen werden gehouden; de heer van Putten kocht de tienden van Jacob van Mirlaer en maakte ze vervolgens over aan zijn dochter Aleid.⁵ Het betreft hier evenwel tienden die Jan van Cuyck niet in eigen bezit had, maar in leen hield van de graaf van Holland.⁶

De argumentatie is dus zwak. Er was een relatie tussen de Cuycks en de Horns en Altenas, maar op welke manier die tot stand was gekomen is niet duidelijk.⁷ Er is trouwens ook een link met de familie van Heusden; Jan en Robert van Heusden komen ook in de getuigenlijsten voor en ook uit documenten van Hendriks zoon Jan blijkt een verwantschap.⁸ En bij de Heusdens was de voornaam Jan natuurlijk ook gebruikt.

---

⁵ P.L. MULLER, *Regesta Hannonensia; lijst van oorkonden betreffende Holland en Zeeland uit het tijdvak der regeering van het Henegouwsche huis 1299-1345, die in het charterboek van Van Mieris ontbreken* (Den Haag, 1882), p. 41. Zie ook J.A. COLDEWEIJ, *De Heren van Kuyc*, pp. 105 en 121.

⁶ C. HOEK, 'Repertorium op de grafelijke lenen in Albrandswaard en Riederwaard, 1199-1648', in: *Ons Voorgeslacht*, 42 (1987), pp. 229-230. Cf. J.C. KORT, 'Repertorium op de Cuykse lenen in Holland, het Sticht en Gelre, 1129-1649', in: *Ons Voorgeslacht*, 44/45 (1989/90). De Hollandse graaf had nog meer bezittingen in Katendrecht.

⁷ Jan I van Cuyck, zoon van Hendrik, trad vaak op als getuige of scheidsrechter voor Willem II van Horn en Altena: J.F. FOPPENS, *Diplomatum Belgicorum nova collection sive supplementum ad opera diplomatica Auberti Mireai*, IV (Brussel, 1748), p. 573. H.P.H. CAMPS, M. DILLO & G.A. VAN SYNGEL, *Oorkonden van Noord-Brabant tot 1312*, II (Den Haag, 2000), nr. 1256. *Digitaal Oorkondenboek Noord Brabant*, nr. 1291.02.11 (<http://www.donb.nl/database/weergave/oorkonde/12910211uitgaveDONB2011>). In 1300 trad Jan I van Cuyck op als testamentuitvoerder van Willem II van Horn en Altena (*Digitaal Oorkondenboek Noord Brabant*, nr. 1300.11.23 (<http://www.donb.nl/database/weergave/oorkonde/13001123uitgaveDONB2011>)). Zie ook T. KLAVERSMAN, 'De geslachten van Altena en van Horne tot ca. 1300', in: *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg*, 94 (1978), pp. 7-61. ID., 'De Hornes 1296-1345', *Ibid.*, 121 (1985), pp. 7-68.

⁸ J.A. COLDEWEIJ, *De Heren van Kuyc*, p. 83. A.C.F. KOCH, J.G. KRUISHEER & E.C. DIJKHOF, *Oorkonden van Holland en Zeeland tot 1299*, III (Assen/Maastricht, 1992), nr. 1625.

Boxtel ?

Voor het huwelijk met Boxtel vinden we bij Coldewey geen argumenten terug, maar hij ontleende dit wellicht aan de genealogie van de heren van Boxtel zoals ze opgesteld was in de 17de eeuw door Christopher Butkens. Coldewey stelt dat Hendrik III van Cuyck na het overlijden van zijn eerste vrouw huwde met een dochter van Willem van Boxtel en dat zij samen twee zonen hadden, namelijk Willem van Cuyck, die heer van Boxtel werd (Willem I van Boxtel), en Lodewijk van Boxtel, kanunnik te Keulen en proost van het kapittel van Zifflich bij Nijmegen.

Een tiental jaar geleden ontdekte Jean Coenen dat Lodewijk van Boxtel niet de broer, maar wel de zoon was van Willem I van Boxtel.⁹ Deze Willem was eerst gehuwd met een zekere Aleidis (de moeder van Lodewijk) en vervolgens met Justina van Diepenbeek. Op basis van deze gegevens, ontleend aan Keulse jaargetijdenboeken, schoof Coenen een nieuwe visie over het tweede huwelijk van Hendrik III naar voor. Hij zou omstreeks 1235 hertrouwd zijn met een zekere Aleidis. Na de dood van Hendrik (1254) zou deze Aleidis met Willem I van Boxtel gehuwd zijn.

Er bestaat zeker een link tussen de Cuycks en de Boxtels in die periode. Dat blijkt uit het wapen dat de heren van Boxtel vanaf het midden van de 13de eeuw voeren: *in keel 2 dwarsbalken van zilver vergezeld van 8 merletten van hetzelfde staande 3:2:3*. Het wapenschild van de heren van Cuijk was: *in goud 2 dwarsbalken van keel vergezeld van 8 merletten van hetzelfde staande 3:2:3*. Maar hoe die link er precies gekomen is, kon nog niet achterhaald worden.

Gelre ?

Voor de identificatie van een (de?) echtgenote van Hendrik III van Cuyck is een oorkonde van 7 juli 1287 van belang. Of zo lijkt het toch op het eerste gezicht. Dit stuk werd lange tijd als *deperditum* beschouwd en was enkel gekend door een analyse in een laat vijftiende-eeuws cartularium van de hertogen van Brabant: *item unes lettres de Waleran, sire de Fauquemont, et de Philipinne, sa femme, par lesquelles ilz renuncerent au prouffit de Renault, conte de Ghelre, a tout le droit qu'ilz povoient avoir en certaine sommes d'argent que feu le sire de Cuc et sa femme, suer de le dicte Philippine, lui devoient pour cause du douaire de la dicte suer. Donné l'an mil IIC IIIIXX et VII, lendemain des octaves de la saint Pierre et saint Pol.*¹⁰ Het betreft dus een oorkonde van Walram, heer van Valkenburg, en Philippina, zijn echtgenote, waarin ze ten gunste van

---

⁹ J. COENEN, *Baanderheren, boeren en burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde* (Boxtel, 2004), pp. 26, 55, 230.

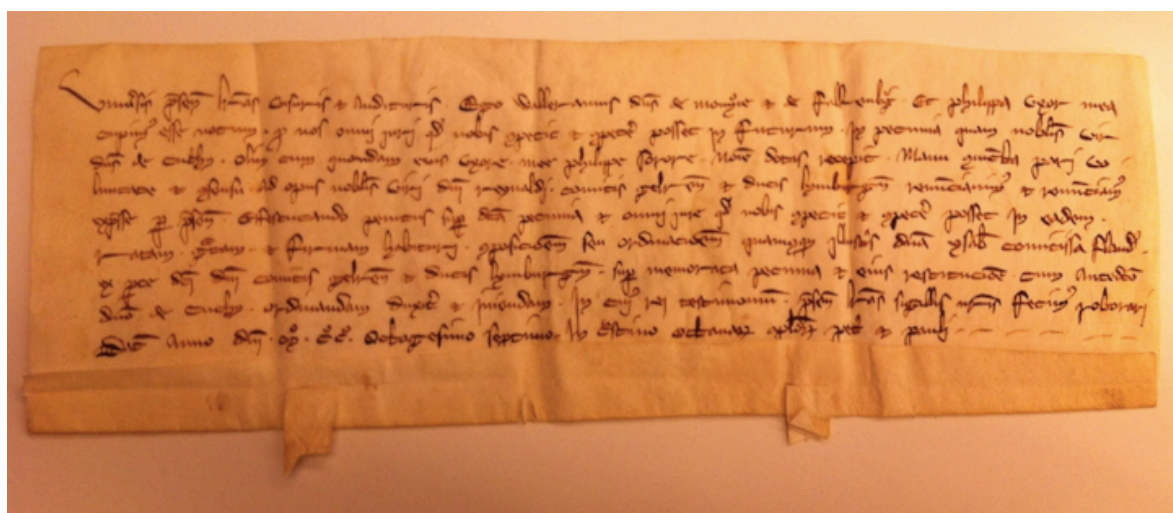
¹⁰ *Digitaal Oorkondenboek Noord-Brabant*, nr. 1287.07.07 (<http://www.donb.nl/database/weergave/oorkonde/12870707uitgaveDONB2011>).

Reinoud I, graaf van Gelre, afstand doen van de rechten die zij bezitten op bepaalde sommen geld die wijlen de heer van Cuijk van zijn echtgenote, zuster van de genoemde Philippine, als huwelijksgift ontvangen heeft.

Blijkens deze analyse was Hendrik III ('wijlen de heer van Cuijk') gehuwd met de zuster van Philippina, de echtgenote van Walram van Valkenburg. Deze Philippina was een zuster van Reinoud I, graaf van Gelre. Beide waren kinderen van Otto II van Gelre en Filippa van Dammartin. Volgens het 15de-eeuws cartularium was de echtgenote van Hendrik III dus een dochter van Otto II van Gelre. Hierover was tot nog toe niets bekend.

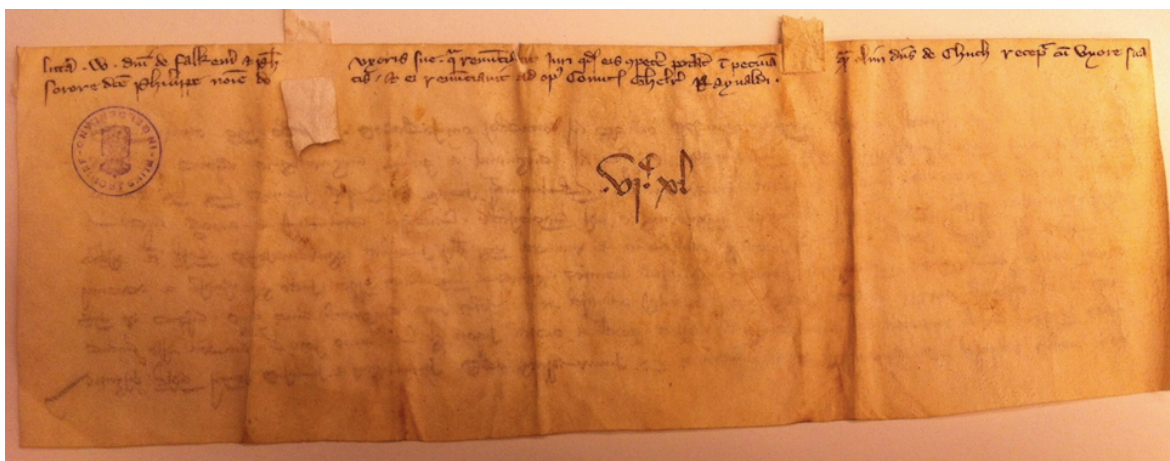
De auteurs van het Digitaal Oorkondenboek Noord Brabant waarin deze analyse werd opgenomen, vermelden: 'Blijkens vriendelijke mededeling van dr. G. Croenen d.d. 22 december 2011 is deze oorkonde bewaard gebleven te Arnhem, Gelders Archief, toegangsnr. 242, archief graven en hertogen van Gelre, Oostenrijkse stukken (Aanwinst 1892), nr. 25b. Van deze oorkonde volgt een herbewerking'.

We consulteerden de oorkonde in het Gelders Archief.¹¹ Het betreft inderdaad de originele oorkonde van 7 juli 1287; de zegels van de oorkonders zijn verloren.

---

¹¹ Gelders Archief (Arnhem), 0242 Graven en hertogen van Gelre, Grave van Zutphen, AW 1892, inv. nr. 25B.

Een lezing van de oorkonde leert ons evenwel dat de oorkonders verzaken aan hun rechten *in pecunia quam nobilis vir dominus de Cuchy olim cum quondam eius uxore mee* [= van Walram] *Philippe sorore nomine doctis recepit*. Ook verder in het document lezen we duidelijk dat het gaat over de heer *de Cuchy*. Het document handelt dus niet over de echtgenote van wijlen de heer van Cuijk, maar wel over wijlen de heer van Couchy. En dit klopt perfect met de genealogische gegevens betreffende Otto II. Uit zijn eerste huwelijk et Margareta van Kleef had hij een dochter Margriet die huwde met Enguerrand van Coucy. Na het overlijden van Margriet hertrouwde de heer van Coucy omstreeks 1287 met Johanna, dochter van Robrecht van Bethune en Yolande van Nevers.¹²

De fout in het genoemde 15de-eeuws cartularium is wellicht het gevolg van het overnemen van het regest dat een 14de-eeuwse hand *in dorso* op het originele document aanbracht en waarin er sprake is van *pecunia quam olim dominus de Chuch recepit*.

Besluit

De bronnen bieden onvoldoende informatie om meer te weten te komen over de echtgenote(s) van Hendrik III van Cuyck. In die periode zijn er duidelijke linkjes te ontdekken met de families van Horn, van Altena en van Heusden, maar het was tot nu toe onmogelijk om te achterhalen hoe die linkjes tot stand waren gekomen. Wat wel vaststaat is dat Hendrik III nooit getrouwd is geweest met een dochter van Otto II van Gelre.

Alle verbeteringen en aanvullingen zijn welkom via info@cuyck.eu

¹² A.P. VAN SCHILFGAARDE, *Zegels en genealogische gegevens van de graven en hertogen van Gelre, graven van Zutphen* (Arnhem 1967), p. 89 (Werken Gelre, 33).